

Vége a demokráciának?

Kerék-Bárczy Szabolcs 2011. 01. 07. (XV/1)

Gyakran teszik fel a kérdést manapság, hogy leáldozott-e a demokrácia csillaga abban a formában, ahogy megismertük az elmúlt században, és vele együtt megbukott-e a szabadságra épülő piacgazdaság is? A válaszom egyértelműen: nem. Amikor Isten szabad akaratla ajándékozta meg az embert, akkor, abban a pillanatban megszületett a szabadság érzése is.

Filozófusok évezredek óta próbálják értelmezni és megérteni a „szabad akarat” fogalmát és az abból fakadó szabadságvágyat is. A tudósoknál azonban többet mondanak az egykori deportáltak és politikai foglyok, akik elmondják, hogy többek között úgy tudták túlélni a borzalmakat, hogy lélekben szárnyaltak, kiszakadtak a földi pokolból. A szabadon való gondolkodás nem luxus, hanem létszükséglet. A gondolkodás szabadságát pedig csak egy kis lépés választja el a cselekvési szabadság vágyától és kivívásától. Ezt a kis lépést gyakran nagyon hosszú idő alatt tudja csak megtenni az ember, de soha nem szűnik meg erre törekedni, a legcsikorgóbb diktatúrában is elmegy a lehetőségei és képességei maximumáig, vagyis addig tágítja mozgásterét, ameddig csak tudja. Semmi sem bizonyítja jobban, hogy a szabadság a legbecsesebb az ember számára, mint az, hogy annak elvételével lehet őt a leginkább büntetni és zsarolni.

A huhogókról

Mindebből az következik, hogy az olyan politikai rendszer a legmegfelelőbb a társadalmak számára, amelyben – a saját kultúrájuknak és történelmi hagyományaiknak megfelelően – a legteljesebb mértékben tudják megélni a szabadságot. Ma nem ismerünk jobb rendszert, mint a liberális demokráciát, amely azonban pontosan úgy fejlődik és változik, mint az ember, s éppen olyan sokszínű lehet, mint a különféle társadalmi közösségek a maguk egymástól eltérő hagyományaival és kultúrájával. Aki tehát a demokrácia, mint olyan hanyatlásáról vagy végéről beszél, az ezt a sokszínűséget hagyja figyelmen kívül. A liberális demokrácia minden más rendszernél jobban támaszkodik az emberek tudására, világot megismerni akarására, arra a felismerésre, hogy sokfélék vagyunk. Ez a tudás és az annak megújítására való állandó törekvés táplálja leginkább a liberális demokráciák emberének egymás iránti felelősségérzetét és az ebből táplálkozó toleranciáját. A szabadság arra is módot ad nekünk, hogy felismerjük korlátainkat. Ez a felismerés fölszabadít bennünket, mert ha szembenézünk gyengeségeinkkel, akkor azok már nem irányítanak és nem tartanak fogva bennünket, hanem uralkodni tudunk rajtuk. A szabadon élő ember megélheti azt a hihetetlenül jó érzést, amelyet a tanulás, a gondolkodás, a megtanultakból és megtapasztaltakból való következtetések levonása adhat. Az sem véletlen, hogy az egymás iránti felelősségérzetre épülő szabadság, a liberális demokrácia politikai rendszere adhat leginkább teret az erkölcs legszélesebb körű érvényesítésének, illetve ebben a rendszerben áll módunkban a politika, a társadalomirányítás szintjén leginkább kijavítani az erkölcstelen vagy erkölcsileg vitatható cselekedeteket.

Ezen a ponton érkezünk el a legizgalmasabb kérdéshez, mindezen gondolatok gyakorlati alkalmazásához. Hogyan szervezzük úgy a társadalmat és a gazdaságot, hogy a szabadság is magas színvonalú legyen, de a közösség javaival is jól, a jövő nemzedékek iránti felelősséggel áthatva sáfarkodjunk? A legalkalmasabb választ véleményem szerint a liberális konzervativizmus adja meg. A liberális konzervativizmus

úgy épít a múlt legnemesebb hagyományaira, hogy közben nem válik azok foglyává. Nem ellenséggként tekint a változásra, sőt üdvözli azt, ám ügyel arra, hogy az egyik egyén szabadsága ne sértse, hanem növelje a másikat, és a változások a közösségen belüli kohéziót építsék és ne rombolják. Manapság, amikor az ideológiák konvergenciájának vagyunk tanúi a világban, a legfontosabb kérdés éppen az egyén-közösség, egyén-állam viszonyának milyensége és minősége. A legrégebbi demokráciák alaptörvényei, de a legújabb kori nagy gondolkodók John Stuart Milltől Bibó Istvánig ugyanarra a következtetésre jutottak: állami szinten égető szükség van gondosan megválasztott szabályokra, a szabadságot biztosító és teljessé tévő szabályozásra. Ám a liberális konzervatív számára az állam nem cél, hanem eszköz, s a középpontban az egyén és az egyéni kisközösségek állnak, s ebben különbözik minden más állam-egyen megközelítéstől.

A liberális demokráciák és a piacgazdaság végéről huhogók lendületet kaphattak a két évvel ezelőtti pénzügyi és világgazdasági válságtól. Holott 2008 őszén nem történt más, minthogy kiderült, hogy sok országban a „szabályozott szabadság” fogalmában a „szabályozás” volt éveken át elégtelen. Emiatt a legalapvetőbb emberi tulajdonságok, az önzés, a kapzsiság és a hazugság olyan mértékben elharapózhattak, hogy a válság végül elkerülhetlenné vált. Nem a szabadságból volt sok, hanem a szabályozásból kevés. És mivel a szabályozás egyedül a demokráciákban valósulhat meg a társadalom legteljesebb felügyelete mellett, ezért az egyensúly visszaállítása nem a demokrácia rovására, hanem éppen ellenkezőleg: annak megerősítése révén lehetséges.

„Költs ma, takarékoskodj később”

A nagy viták azonban itt nem érnek véget, hanem csak elkezdődnek. Az elmúlt két évben akár szórakoztatónak is találhattuk a világ leghíresebb közgazdászainak, legtekintélyesebb tudósainak és legtámogatottabb politikusainak a válság utáni új világ kialakítására szolgáló, egymástól gyakran gyökeresen eltérő receptjeinek összevetését. Jellemzően az amerikai közgazdászok élesen szemben állnak az európai kollégáikkal, és elsősorban a keynesi, állami eszközökkel történő gazdaságélénkítő politika elsődlegességét hirdetik. Joseph Stiglitz és Paul Krugman Nobel-díjas tudósok az éllovasai Keynes „költs ma, takarékoskodj később” filozófiájának. Ugyanakkor az európai államok jórészt abból indulnak ki, hogy a korábbi évek felelőtlen és szükségtelen állami túlköltségeit csak átgondolt, szigorú költségvetési politikával és arra épülő reformokkal lehet valamelyest jóvá tenni, és csak ezáltal lehet elkerülni a jövő összeomlásait. Ezzel együtt Amerikában is megjelennek a legkomolyabb sajtótermékekben olyan hangok, amelyek a piac teljes szabadságában és az állami beavatkozás minimális szintre történő visszaszorításában látják a gyógyírt, míg kontinensünkön is jól hallhatóak olyan érvek, amelyek a piacgazdaság eddigi modelljével való szakítás mellett törnek lándzsát. Egyelőre nehéz volna felelősen nyilatkozni arról, hogy ki jár jó úton, ám nem véletlen, hogy az állami beavatkozásokon alapuló gazdaságélénkítés útja nem hozza a várt eredményeket Amerikában, mint ahogy az sem, hogy az Európai Unió majd’ minden országa, Nagy-Britanniától Németországon át Csehorszáig és Romániáig kemény megszorításokat alkalmaz, és szerkezeti reformokat vezet be, vagy ilyeneket fontolgat, s ezek első eredményei már megmutatkoznak.

A késhegyig menő viták természetesen nem korlátozódnak a transzatlanti szövetségre, hanem az egész világra kiterjednek. Ez ma nyugtalanítónak tűnik, és az is. Ám van legalább két okunk, ami miatt optimisták lehetünk. Egyrészt a liberális demokráciák és a demokrácia nélküli kapitalista-félkapitalista országok szinte kivétel nélkül a magántulajdonra épülő piacgazdaság rendszerének fenntartásában érdekeltek, és felelős politikai szinten mindenhol ezen rendszer fenntarthatóságán dolgoznak. Másrészt

a demokrácia eszméje nemhogy visszaszorulna, de terjed a világban. Mindennek nem mond ellent az a tény, hogy sok a rendkívül riasztó jelenség, amelyek azonban szerintem csak átmeneti jelleggel jelentenek veszélyt a demokráciákra nézve. Nem csupán a vallási fundamentalizmusra, az abból kisarjadt nemzetközi terrorizmusra vagy a kirekesztő, rasszista, neonáci ideológiát képviselőkre gondolok, hanem elsősorban a Nyugatot máig mételyező nacionalizmusra (melyet John Lukacs a 20. század uralkodó politikai erejének nevezett) és a demokráciák legnagyobb ellenségére, a szélsőséges populizmusra. Ez utóbbi néhány nyugati országban, így jelesen Magyarországon is, az állam szerepének újbóli átértékelését, mindenható voltának kihangsúlyozását és méretének megnövelését eredményezi. Ezzel azonban, paradox módon, már középtávon is ártanak a nagy közönségnek (az államnak), amennyiben azok tagjainak, az egyéneknek az érdekeit túlzott módon csorbítják, ezáltal teljesítményüket is csökkentik.

Miért vagyok optimista?

Demokrataként optimizmusom azért töretlen, mert a világ természetes folyamatainak nem tudnak hosszabb távon ellenállni a terroristák, a neonácik, a nacionalisták és a szélsőséges populisták. Ha a globalizációnak és a nemzetközi integrációs folyamatnak van komoly előnye, akkor az egyrészt az információhoz való mind szélesebb körű hozzáférés, másrészt pedig a nemzetközi intézmények azon képessége, hogy végső soron tagjaikat képesek megvédeni a saját hibáiktól. Ez nem erkölcsi küldetésük, hanem önértékük. Demokráciában és piacgazdaságban ugyanis minden más rendszernél jobb, ráadásul hatékonyabb is élni. A magántulajdonra és versenyre épülő piacgazdaság pedig előbb-utóbb magával hozza a politikai szabadságot is. Amikor Teng Hsziao-ping több mint harminc éve meghirdette a reform és nyitás politikáját, kiengedte a szellemet a palackból. Csak idő kérdése, hogy a hihetetlen kínai gazdasági, társadalmi-demográfiai változásokat mikor, milyen ritmusban követik gyökeres politikaiak is. A nyugati demokraták felelőssége többek között abban rejlik, hogy felismerjük, hogy egyes népek más és más módon értelmezhetik a demokráciát, így míg a demokrácia alapvető elveihez ragaszkodnunk kell, a fejlődésük tekintetében türelmesnek kell lennünk. Ahogy India is demokrácia, úgy az Amerikai Egyesült Államok is, de ahogy a svéd gazdasági-társadalmi berendezkedést a demokrácia mintapéldájának tartjuk, úgy a britet vagy a franciát is sok tekintetben modellnek tekinthetjük. Liberális konzervatívként pedig azért vagyok optimista, mert a két szélsőség, a ma annyi színben feltűnő szocialista-populista államfelfogás és a hatékony szabályozást nélkülöző, elkerülhetetlenül válságokhoz vezető rendszer között az egyéneket és kisközösségeket szolgáló, hatékony, önkorrekcióra mindig kész állam modellje az, amelyik működőképes.

http://www.hetek.hu/hatter/201101/vege_a_demokracianak